

Οι Πηγές μου: Αυγουστίνου *Confessiones* και *De libero arbitrio*, Spade (SMPH), Λογοθέτης (ΦΜΑ), Marenbon (EMPH), Stump (CCA), MacDonald(CCA),

Ο Αυγουστίνος για την ύπαρξη του Θεού

Δύο χαρακτηριστικούς τύπους αποδείξεων για την ύπαρξη του Θεού συναντάμε στο μεσαίωνα. (α) Οντολογικού τύπου «αποδείξεις» όπως αυτή του Άνσελμου που θα δούμε αργότερα. Στις αποδείξεις αυτές η ύπαρξη του Θεού επιχειρείται να συναχθεί από την ουσία του, η πραγματικότητά του εκλαμβάνεται να απορρέει με λογικό τρόπο από την απλή δυνατότητά του. (β) Αποδείξεις στις οποίες επιλέγονται μερικές από τις ιδιότητες που υποτίθεται πως ο Θεός μόνον μπορεί να κατέχει και επιχειρείται να αποδειχτεί στη συνέχεια ότι υπάρχει κάτι που διαθέτει αυτές τις ιδιότητες.

Μια ενδιαφέρουσα απόδειξη του δεύτερου τύπου βρίσκεται στο έργο του Αυγουστίνου *De Libero Arbitrio* (Βιβλίο II). Οι ιδιότητες που ο Αυγουστίνος επιλέγει για την απόδειξή του είναι η *μη-σωματικότητα*, η *αμεταβλητότητα* και η *αιωνιότητα*, ιδιότητες που, όπως διαπίστωσε από την μελέτη των Νεοπλατωνικών, χαρακτηρίζουν την καθαρή σκέψη και την θεϊκή φύση. Η απόδειξη προϋποθέτει την ιεράρχηση του γνωστού μας σύμπαντος σε πολύ γενικές κατηγορίες του Είναι: απλή ύπαρξη, ζώσα ύπαρξη και έλλογη ανθρώπινη ύπαρξη (II, 3). Η στρατηγική του Αυγουστίνου είναι να δείξει ότι αυτό που (πρέπει να) βρίσκεται πάνω από την έλλογη ανθρώπινη ύπαρξη είναι η θεϊκή πραγματικότητα. Το επιχείρημά του ξεκινά με μια προσπάθεια να προσδιοριστεί με ακρίβεια αυτό που διακρίνει την απλή ζώσα ύπαρξη από την έλλογη. Κριτήριο για τη διάκριση είναι η διαφορά των γνωστικών δυνάμεων που διαθέτουν οι άνθρωποι και τα ζώα. Οι γνωστικές αυτές δυνάμεις επίσης ιεραρχούνται ανάλογα με το ποια κρίνει ποια. Οι (εξωτερικές) αισθήσεις, για παράδειγμα, συλλαμβάνουν τα αντικείμενά τους αλλά δεν μπορούν να συλλάβουν, να κρίνουν και να αξιολογήσουν τον εαυτό τους. Αν και βλέπουμε να λαμβάνει χώρα ένα συμβάν, δεν μπορούμε να πούμε ότι βλέπουμε να μη βλέπουμε τίποτα στο σκοτάδι ??? (η ίδια η έκφραση δεν είναι γραμματικώς ορθή). Κριτής της όρασης δεν είναι λοιπόν το ίδιο το μάτι αλλά κάποια *εσωτερική αίσθηση* κοινή σε ανθρώπους και ζώα (και τα ζώα διαπιστώνουν μόνον με τη βοήθεια της εσωτερικής αίσθησης ότι, για παράδειγμα, δεν βλέπουν την τροφή τους). Όπως τώρα κάθε εσωτερική αίσθηση κρίνεται από την εσωτερική έτσι, λέει ο Αυγουστίνος, και η εσωτερική αίσθηση κρίνεται στον άνθρωπο από τον ορθό λόγο. Χαρακτηριστικό του λόγου, σε αντίθεση με τις άλλες γνωστικές δυνάμεις, είναι η αυτοαναφορικότητα, ο λόγος μπορεί να συλλάβει τον εαυτό του και να σκεφτεί για τις ίδιες του τις λειτουργίες. Η λεπτομερής εξέταση αυτών των λειτουργιών οδηγεί τον Αυγουστίνο στα ακόλουθες διαπιστώσεις:

- (1) Τα αντικείμενα του λόγου («τα νοητά») είναι ανεξάρτητα από τους επιμέρους νόες γιατί είναι κοινά σε όλους όσους σκέπτονται (Στο σημείο αυτό ο λόγος μοιάζει με την εξωτερική αίσθηση της όρασης και της ακοής). Ο νους ανακαλύπτει αυτά τα αντικείμενα και δεν τα κατασκευάζει.
- (2) Τα αντικείμενα του λόγου είναι αιώνια, αμετάβλητα και αναγκαία σε αντίθεση με αυτά των αισθήσεων που είναι μεταβλητά και ενδεχομενικά. Τα παραδείγματα που ο Αυγουστίνος παραθέτει είναι χαρακτηριστικά των πλατωνικών του καταβολών – αριθμητικές προτάσεις και γενικές

κανονιστικές αρχές που δύσκολα αμφισβητείται η αναγκαιότητα των αληθειών που εκφράζουν, όπως η αρχή ότι το καλύτερο πρέπει να προτιμάται από το χειρότερο.

- (3) Όπως η εσωτερική αίσθηση κρίνει τις εξωτερικές και κρίνεται από τον λόγο, έτσι και ο λόγος κρίνεται όχι (ολοκληρωτικά) από τον εαυτό του αλλά από κάτι ιεραρχικά ανώτερό του. Αλλά προφανώς η ορθότητα του λόγου κρίνεται από την αλήθεια των συμπερασμάτων του. Άρα οι επιμέρους αλήθειες που έχουν προς το λόγο σχέση κανονιστική είναι ιεραρχικά ανώτερες από αυτόν.

Στις *Εξομολογήσεις* του ο Αυγουστίνος είχε παραδεχτεί ότι η «σπουδαιότερη και κυριολεκτικά μοναδικά πηγή των λαθών του» ήταν η ανικανότητά του να συλλάβει την ύπαρξη μη σωματικών ουσιών. Η συζήτηση στο *De Libero arbitrio* δείχνει πώς η στροφή της προσοχής του στα αντικείμενα του λόγου τον βοήθησε να κατανικήσει τα λάθη του και να ανακαλύψει τις φύσεις εκείνες, τις αλήθειες δηλαδή του λόγου, που διαθέτουν τα χαρακτηριστικά της θεϊκής ουσίας – είναι έτσι ασώματες, αμετάβλητες και αιώνιες. Το απρόσμενο έτσι αυτό επιχείρημα ολοκληρώνεται. Το επιχείρημα μπορεί να σχηματιστεί ως εξής: Μόνον ο Θεός μπορεί να είναι ασώματος, αμετάβλητος και αιώνιος. Αλλά οι αλήθειες του λόγου έχουν τις ιδιότητες μόλις αναφέραμε. Άρα ο Θεός ταυτίζεται με τις αλήθειες αυτές. Οι αλήθειες του λόγου όμως υπάρχουν ανεξάρτητα από τον λόγο. Άρα ο Θεός υπάρχει ανεξάρτητα από τον λόγο και επομένως υπάρχει *simpliciter*.

Η απόδειξη παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Ένα από αυτά είναι ότι οι αλήθειες είναι πολλές, ο Θεός όμως ένας. Πώς μπορεί λοιπόν να ταυτίζονται; Ο Αυγουστίνος στο σημείο αυτό απαντά ότι στην πραγματικότητα όλες οι αλήθειες είναι ένα ον, μία καθολική Αλήθεια που περιλαμβάνει όλες τις επιμέρους «Είναι βεβαίως καθαρό ότι [ο αριθμός και η σοφία] είναι και τα δύο αληθινά, στην πραγματικότητα αληθινά με αμετάβλητο τρόπο. Για αυτό το λόγο, δεν μπορεί κάποιος να αρνηθεί μια αμετάβλητη αλήθεια που περιλαμβάνει όλα όσα είναι αληθινά με τρόπο αμετάβλητο». Αλλού ο Αυγουστίνος καταφεύγει στη μεταφορά του φωτός για να καταλήξει στο ίδιο συμπέρασμα. Όπως ο ήλιος είναι ένα ον παρά το γεγονός ότι βλέπουμε πολλά πράγματα στο φως του, έτσι και η σοφία (και προφανώς και η αλήθεια) είναι Ένα, μολονότι διαφορετικοί άνθρωποι επιδιώκουν (και προφανώς συλλαμβάνουν) διαφορετικά πράγματα στο φως της.

Ένα ακόμη πιο προφανές πρόβλημα (το οποίο και εντοπίζεται από τον Εβόδιο, τον συνομιλητή του Αυγουστίνου στο *De Libero arbitrio*) είναι ότι δεν μπορούμε να αποκαλέσουμε κάτι Θεό μόνο και μόνο επειδή είναι ανώτερο από τον λόγο. Χρειαζόμαστε ακόμη να δείξουμε ότι είναι και το ανώτερο από όλα τα όντα (*quo est nullus superior*). Ο Αυγουστίνος απαντά ότι η απόδειξη είναι αρκετή, γιατί είτε αυτό που είναι αμέσως ανώτερο από το λόγο είναι και το ανώτατο όλων, και άρα είναι Θεός, είτε υπάρχει κάτι ανώτερο από αυτό, και τότε αυτό είναι Θεός, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι δεν υπάρχει κάτι ανώτερο από αυτό το ίδιο, είτε πάλι εάν η προϋπόθεση δεν ικανοποιείται τότε μέχρι να φτάσουμε στο ανώτατο όλων των πραγμάτων που είναι ο Θεός. Άρα σε κάθε περίπτωση ο Θεός υπάρχει. (Ερώτημα: Γιατί η ιεραρχία να είναι πεπερασμένη;)

Ένα τρίτο πρόβλημα είναι ότι και αν ακόμη δεχτούμε ότι αυτό που είναι ανώτατο στην κοσμική ιεραρχία είναι ένα όν που διαθέτει τις ιδιότητες της αιωνιότητας και αμεταβλητότητας και είναι επίσης ανώτερο από τον λόγο το ίδιο, δεν φαίνεται ότι τα χαρακτηριστικά αυτά μας δίνουν το δικαίωμα να ονομάσουμε τον κάτοχό τους Θεό. Πώς, για παράδειγμα, μπορούμε χωρίς περαιτέρω επιχειρηματολογία να συμπεράνουμε ότι το ον αυτό είναι παντοδύναμο και αρχή δημιουργική όλων των

πραγμάτων; Τα χαρακτηριστικά αυτά θα μπορούσαν να συναχθούν από το γνώρισμα της υπέρτατης δυνατής ανωτερότητας. Αλλά και αν ακόμη η απόδειξη του Αυγουστίνου μπορεί να δείξει ότι υπάρχει κάτι ανώτερο όλων που διαθέτει εξαιρετικές και αξιοζήλευτες ιδιότητες, η απόδειξη αυτή δεν είναι αρκετή για να εξασφαλίσει το συμπέρασμα ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει κάτι ανώτερο και από αυτό το ίδιο με ακόμη πιο αξιοζήλευτες επιδίσεις.

Ο Αυγουστίνος για το πρόβλημα του κακού.

Ο κόσμος για το Αυγουστίνo είναι ιεραρχικά διατεταγμένος. Όντα που βρίσκονται ψηλότερα στην ιεραρχία διαθέτουν μεγαλύτερη αξία. Ο Θεός που κατά τον Αυγουστίνo ταυτίζεται με την ύπαρξη στην πλήρη της πραγμάτωση και το απόλυτο αγαθό καταλαμβάνει την κορυφή της ιεραρχίας. Η Αυγουστίνια οντολογία αναγνωρίζει βαθμίδες ύπαρξης. Όσα απομακρυνόμαστε από την κορυφή τα όντα που συναντάμε στην καθόδo μας υπάρχουν σε όλο και μικρότερο βαθμό και γίνονται όλο και ατελέστερα. Στην πλωτινική αυτής εμπνεύσεως οντολογία ο βαθμός της ύπαρξης που κατέχει κάποιο ον είναι ευθέως ανάλογος της αξιακής του βαρύτητας. Έτσι, ό,τι υπόκειται σε μεταβολή υπάρχει σε μικρότερο βαθμό από αυτό που είναι αμετάβλητο, γιατί αυτό που μεταβάλλεται βρίσκεται πάντοτε σε ασταθή κατάσταση – πρόκειται πάντοτε να είναι αλλά ουδέποτε είναι. Η μεταβλητότητα έτσι είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα των δημιουργημάτων, το αμετάβλητο του δημιουργού.

Καθώς επίσης ο Αυγουστίνος ταυτίζει το Εν με τον Θεό και τον Θεό με την πλήρη ύπαρξη οδηγείται μέσω αυτών των ταυτοτήτων στο να ταυτίσει την ύπαρξη με την Ενότητα (η ταύτιση μου φαίνεται εύλογη ανεξάρτητα από τις Πλωτινικές καταβολές της σκέψης του. Κάθε ον, κάθε επιμέρους αντικείμενο δηλαδή, διαθέτει στο βαθμό που συλλαμβάνεται από τη σκέψη ως ένα αντικείμενο, ενότητα). Στον Αυγουστίνo η ταύτιση αυτή υπερτονίζεται και αποκτά οντολογική βαρύτητα. Πλήρη ενότητα (και άρα πλήρη ύπαρξη) διαθέτει μόνον εκείνο το ον το οποίο δεν έχει μέρη όντας απολύτως απλό και αμέριστο – ο Θεός. Η συνθετότητα και το μεριστόν είναι έτσι ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των δημιουργημάτων, η απλότητα και το αμέριστον ένα γνώρισμα του δημιουργού.

Από τα παραπάνω προκύπτει ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον συμπέρασμα. Καθώς ο Θεός στο σύστημα αυτό ταυτίζεται τόσο με την απόλυτη αγαθότητα όσο και με την πλήρη ύπαρξη, το αντίθετο της απόλυτης αγαθότητας – το απόλυτο κακό – θα πρέπει να ταυτιστεί με την ανυπαρξία. Συμπέρασμα: Δεν υπάρχει θέση για το κακό στην υπό συζήτηση οντολογία. Το κακό απλά δεν υπάρχει.

Το συμπέρασμα αυτό βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με τον μανιχαϊκό δυϊσμό που ο Αυγουστίνος είχε ασπασθεί στη νεότητά του. Κατά τους Μανιχαίους ο κόσμος κινείται μεταξύ δύο πόλων που αντιπροσωπεύουν το αγαθό και το κακό. Τα όντα που βρίσκονται στο ενδιάμεσο αποτελούν μείξεις αγαθότητας και κακίας σε διαφορετικές αναλογίες. Το μανιχαϊκό δόγμα συνεπάγεται αμέσως την άρνηση του δόγματος της πληρότητας της δημιουργίας. Ο Θεός ως απόλυτη αγαθότητα δεν θα μπορούσε να είναι ο δημιουργός του κακού. Η χριστιανική επομένως περί δημιουργίας διδασκαλία οφείλει να αρνηθεί την ύπαρξη όχι μόνο του απολύτου κακού αλλά και την ύπαρξη μεικτών όντων. Η ανόργανη ύλη για παράδειγμα μολονότι βρίσκεται πολύ χαμηλά στην ιεραρχία είναι και αυτή δημιούργημα του Θεού και άρα σε κανέναν βαθμό δεν μπορεί να αποτελεί μείξη αγαθότητας και κακίας.

Συνοπτικά: Το δόγμα της πληρότητας της δημιουργίας συνεπάγεται την άρνηση τόσο της ύπαρξης του απολύτου κακού όσο και της θέσης περί μεικτών όντων.

Η Αυγουστίνια ταύτιση του Θεού με την απόλυτη ύπαρξη συνεπάγεται την άρνηση του απολύτου κακού (αλλά όχι από μόνη της και την άρνηση των μεικτών όντων).

Ποιες είναι ωστόσο οι θεωρητικές συνέπειες της ταύτισης του Θεού με την απόλυτη αγαθότητα; Προφανώς, όντα ιεραρχικώς κατώτερα διαθέτουν αγαθότητα σε μικρότερο βαθμό (θυμηθείτε: Η κάθοδος στην ιεραρχία συνοδεύεται πάντα με μερική απώλεια του Είναι που ισοδυναμεί με μερική απώλεια αξιακού βάρους). Εάν τώρα η περιστολή αυτή της αγαθότητας συνεπαγόταν και διαστολή της οντολογικής φαυλότητας, εάν δηλαδή όντα λιγότερο αγαθά ήταν *ipso facto* και περισσότερο φαύλα, είτε θα επανακάμπαμε στην Μανιχαϊκή θεωρία περί μεικτών όντων είτε θα οφείλαμε να υποστηρίξουμε ότι η φαυλότητα είναι στην πραγματικότητα απουσία αγαθότητας με τον ίδιο τρόπο που το σκοτάδι είναι απουσία φωτός.¹ Η δεύτερη επιλογή δεν φαίνεται από πρώτη άποψη τόσο προβληματική στο βαθμό που δεν εμφανίζει τον Θεό ως δημιουργό μιας θετικής πηγής κακού. Δεν είναι ωστόσο εξ ολοκλήρου ικανοποιητική για τον ακόλουθο λόγο. Εάν η απουσία του αγαθού είναι κάτι κακό, κάτι αρνητικό, με άλλα λόγια μια κατάσταση πραγμάτων που θα ήταν προτιμητέο να μην εκδηλώνεται, προκύπτει το ερώτημα γιατί ο Θεός επέτρεψε τη εκδήλωσή της. Εάν δεν διαθέτουμε στο ερώτημα αυτό μια απάντηση που να μας ικανοποιεί τότε θα είναι καλύτερο να απορρίψουμε τη θέση (και αυτό ακριβώς κάνει ο Αυγουστίνος) ότι η μερική απουσία αγαθού ισοδυναμεί με μερική παρουσία κακού. Ο Αυγουστίνος ήταν άρα υποχρεωμένος να αρνηθεί ότι η μείωση της αγαθότητας ισοδυναμεί με επίταση της φαυλότητας, να αρνηθεί με λίγα λόγια ότι το αγαθό και το φαύλο, το καλό και το κακό είναι *πολικές έννοιες* (Παραδείγματα τέτοιων εννοιών: Ψυχρό-Θερμό). Το πρόβλημα όμως παραμένει. Τι συμβαίνει όταν μιλάμε για το κακό; Πώς είναι δυνατόν να αρνηθούμε την πραγματικότητά του; Ο Αυγουστίνος αντιλαμβάνεται ότι η πλήρης άρνηση του κακού διαψεύδεται εμπειρικά. Η λύση που δίνει στο πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έξυπνη. Εν συντομία: *Η παρουσία του κακού δεν είναι η απλή απουσία του αγαθού. Το κακό είναι απουσία οφειλομένης αγαθότητας.* Με άλλα λόγια, *ένα ον γίνεται φαύλο στο βαθμό που χάνει ένα μέρος από την (μερική) αγαθότητα που οφείλε από τη θέση του στην οντολογική ιεραρχία να κατέχει.* Η απλή απουσία του αγαθού δεν είναι αρκετή για να χαρακτηρίσουμε ένα ον φαύλο (για παράδειγμα η ανόργανη ύλη δεν είναι σε κανένα τρόπο φαύλη γιατί διαθέτει τον πολύ μικρό βαθμό της αγαθότητας που της ανήκει. Αντιθέτως ο άνθρωπος που αμαρτάνει ενεργεί με φαύλο τρόπο, μολονότι είναι αγαθότερος ακόμη και μετά την αμαρτία από την ανόργανη ύλη. Με άλλα λόγια, *κάτι μπορεί να είναι αγαθότερο και ταυτόχρονα πιο φαύλο από κάτι άλλο.*

Πότε συμβαίνει αυτή η απώλεια οφειλομένης αγαθότητας; Ο Αυγουστίνος σε πολλά σημεία απαντά ότι αυτό συμβαίνει όταν ανώτερα όντα κυριαρχούνται από κατώτερα, ενώ οφείλαν να κυριαρχούν πάνω τους. Το κακό είναι λοιπόν διασάλευση της τάξης, αταξία (Η έννοια της τάξης είναι μεγάλης σημασίας στη σκέψη του Αυγουστίνου). Ερώτημα: Γιατί ο Θεός επιτρέπει η διασάλευση αυτή να λάβει χώρα; Αναμενόμενη απάντηση: Φυσικά και δεν το επιτρέπει. Πώς θα μπορούσε άλλωστε όντας απόλυτα δίκαιος; Ερώτημα: Τότε πώς εξηγείται η κοσμική αταξία; Σχεδόν αναμενόμενη απάντηση: Ο άνθρωπος το επιτρέπει κάνοντας χρήση της ελεύθερης βούλησης του. Ερώτημα: Πώς αυτό είναι δυνατόν; Κατώτερα όντα δεν διαθέτουν την δύναμη να κυριαρχήσουν στα ανώτερα (απλά δεν είναι ως κατώτερα αρκετά ισχυρά). Πως τελικά το κατορθώνουν έστω και με την παρέμβαση της ελεύθερης βούλησης; Καθόλου αναμενόμενη απάντηση (Η απάντηση δίδεται από τον Spade που ερμηνεύει στο σημείο αυτό τολμηρά αλλά με ενδιαφέρον τρόπο τον Αυγουστίνο): Αυτό είναι

¹ Σημείωση: Οι δύο αυτές επιλογές δεν είναι ισοδύναμες. Η Μανιχαϊκή θεωρία δεσμεύεται στον ισχυρισμό ότι υπάρχουν τόσο ιδιότητες η παρουσία των οποίων κάνουν ένα όν αγαθό όσο και ιδιότητες που το καθιστούν φαύλο (καθώς επίσης και στον μεταφυσικά προβληματικό ισχυρισμό ότι όσο περισσότερο απουσιάζουν οι πρώτες τόσο περισσότερο εμφανίζονται οι δεύτερες. (Ερώτημα για περαιτέρω έρευνα: Μπορείτε να σκεφτείτε ομάδες ιδιοτήτων που να σχετίζονται με αυτόν τον τρόπο;). Η δεύτερη επιλογή λέει απλά ότι η απουσία ιδιοτήτων που κάνουν ένα ον αγαθό το καθιστούν αυτόματα φαύλο

παράδοξο, αλλά είναι ένα παράδοξο εμπειρικά αναμφισβήτητο που θα πρέπει να το αποδεχτούμε ανεξάρτητα από το εάν μπορούμε να το επιλύσουμε. Το παράδοξο έτσι συνίσταται στους ακόλουθους ισχυρισμούς: (1) Τα κατώτερα όντα είναι αδύνατον να επιβληθούν στα ανώτερα (Μεταφυσική παραδοχή) (2) Κατώτερα ωστόσο όντα κατορθώνουν να επιβληθούν (τα πάθη για παράδειγμα επιβάλλονται πολλές φορές στον ορθό λόγο) μέσω της ελεύθερης βούλησης (εμπειρική διαπίστωση). Η αλήθεια και των δύο αυτών ισχυρισμών είναι κατά τον Αυγουστίνο προφανής (αν και ενδέχεται να μπορούν να διατυπωθούν κατά μη παράδοξο τρόπο). Εκείνο λοιπόν που κατορθώνει ο Αυγουστίνος (πάντα κατά την τολμηρή ερμηνεία του Spade) είναι να αναγάγει το παράδοξο ότι ένας παντοδύναμος και πανάγαθος Θεός συνυπάρχει με το κακό στον κόσμο στο παράδοξο ότι όντα κατώτερα κατορθώνουν να επιβληθούν επί των ανώτερων τους. Η αναγωγή, όμως, ενός παραδόξου σε ένα πιο οικείο παράδοξο συνιστά φιλοσοφική πρόοδο. Δυνατή φιλοσοφική στρατηγική: Απορρίπτουμε την ελευθερία της βούλησης και άρα την προτεινόμενη λύση στο πρόβλημα του κακού απορρίπτοντας έτσι και την ύπαρξη του Θεού, και επιλύουμε με τον τρόπο αυτό και τα δύο παράδοξα)

Ελευθερία της βούλησης

Εισαγωγικές διευκρινήσεις

Κομπατιμπιλισμός (Compatibilism): Η φιλοσοφική θέση κατά την οποία η απόλυτη αιτιοκρατία είναι συμβατή με την ελευθερία της βούλησης. Με άλλα λόγια η ελευθερία της βούλησης είναι δυνατή σε έναν κόσμο που όλα τα συμβάντα καθορίζονται αιτιοκρατικώς από τις αρχικές συνθήκες του σύμπαντος καθώς επίσης και από τους νόμους της φύσης.

Λιμπερταριανισμός ή ελευθεριοκρατία (Libertarianism): Η θέση συχνά φαίνεται να περιλαμβάνει τις ακόλουθες αναγκαίες συνθήκες:

- (1) Μία ανθρώπινη πράξη είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης μόνον εάν η *απότατη* αιτία της δεν βρίσκεται εκτός της βούλησης αυτού που την επιτελεί. Επομένως – και σε αντίθεση με τον ισχυρισμό του κομπατιμπιλιστή – σε έναν απολύτως αιτιοκρατικά προσδιορισμένο κόσμο καμιά ανθρώπινη πράξη δεν μπορεί να είναι ελεύθερη.
- (2) Μία ανθρώπινη πράξη είναι προϊόν ελεύθερης βούλησης μόνον εάν αυτός που την επιτελεί θα μπορούσε να ενεργήσει διαφορετικά.

Στην βιβλιογραφία υπάρχουν πολύ ισχυρά αντιπαραδείγματα (Frankfurt 1969) που φαίνεται να δείχνουν ότι ο ισχυρισμός (1) δεν συνεπάγεται τον (2). Ο Αυγουστίνος σε πολλά σημεία δίνει επίσης την εντύπωση ότι αποδέχεται τον (1) ενώ απορρίπτει τον (2) (Για παράδειγμα, ο Θεός δεν θα μπορούσε να πράξει το κακό μολονότι οι αγαθές του πράξεις δεν καθορίζονται από τίποτα άλλο εκτός της βούλησης του.)

Στη μεσαιωνική φιλοσοφία αναγνωρίζεται επίσης ότι οι ανώτερες γνωστικές δυνάμεις του ανθρώπου είναι *ανακλαστικές*, δηλαδή κάποιος μπορεί να θυμάται ότι θυμόταν ότι π ή να θέλεινα θέλει να θέλει να είναι περισσότερο εγκρατής. Ακολουθώντας τους Frankfurt και Stump ας χαρακτηρίσουμε ως μια *πρωτοβάθμια θέληση* (first-order volition) μια επιθυμία που εκδηλώνεται με την επιτέλεση πράξεων υπό την προϋπόθεση ότι οι πράξεις αυτές δεν εμποδίζονται από εξωτερικούς παράγοντες, και ως μια *δευτεροβάθμια θέληση* τη θέληση να θέλει κανείς κάτι.

Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες φαίνεται ότι η ανθρώπινη βούληση είναι διασπασμένη. Στις περιπτώσεις αυτές λέμε ότι εκδηλώνεται σύγκρουση μεταξύ πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων θελήσεων. Κάποιος, για παράδειγμα, μπορεί να θέλει (δευτεροβάθμια) να επιθυμεί (πρωτοβάθμια) να γυμνάζεται τακτικά (και άρα να μεταφράζει την επιθυμία του σε πράξη γυμναζόμενος πράγματι σε τακτική βάση) χωρίς να έχει την πρωτοβάθμια επιθυμία να γυμνάζεται τακτικά.

Αυγουστίνου *Περί της ελεύθερης επιλογής της βούλησης (De Libero arbitrio)*

Ο Αυγουστίνος επιχειρηματολογεί εκεί (Βιβλίο I κεφ. 10-14) ότι τίποτα δεν μπορεί να εξαναγκάσει την αγαθή βούληση να ενδώσει στην λαγνεία (libido). Επιχείρημα: Όντα στην κοσμική ιεραρχία κατώτερα από την αγαθή βούληση δεν διαθέτουν την δύναμη να την εξαναγκάσουν (το κατώτερο δεν μπορεί να επιβληθεί στο ανώτερο). Άλλες αγαθές βουλήσεις αδυνατούν επίσης, γιατί αν επιχειρούσαν έναν τέτοιο εξαναγκασμό αυτόματα θα εξέπιπταν στην κοσμική ιεραρχία (καθώς θα έχαναν την αγαθότητά τους). Τέλος, όντα ανώτερα από την αγαθή βούληση, αν και διαθέτουν δύναμη εξαναγκασμού, είναι από τη φύση τους αγαθά και άρα δεν θα ωθούσαν μια βούληση στην αμαρτία. Συμπέρασμα: εάν ένας άνθρωπος που διαθέτει αρχικά αγαθή βούληση ενεργήσει με φαύλο τρόπο οι πράξεις του έχουν ως απώτατη αιτία τους την ίδια την βούλησή του. Επομένως ο Αυγουστίνος υιοθετεί τον ισχυρισμό (1). Η αγαθή βούληση είναι επίσης για τον Αυγουστίνο αυτο-εκπληρούμενη. Αρκεί δηλαδή να επιθυμεί κάποιος να είναι σοφός και ενάρετος και αυτόματα διαθέτει αυτές τις ιδιότητες. Επιπλέον, όχι μόνο είναι η αγαθή βούληση αυτοεκπληρούμενη, αλλά είναι και εξαιρετικά εύκολα, κατά τον Αυγουστίνο, να την αποκτήσει κανείς, αρκεί να το επιθυμεί. «Γιατί τι βρίσκεται περισσότερο κάτω από τον έλεγχο της βούλησης μας περισσότερο από την ίδια τη βούληση μας» ρωτά ο Αυγουστίνος. (I, 12, 86). Ένας τρόπος να ερμηνεύσουμε τη θέση αυτή είναι ισχυριστούμε ότι ο Αυγουστίνος στο σημείο αυτό υποστηρίζει ότι στην περίπτωση της αγαθής βούλησης οι δευτεροβάθμιες επιθυμίες για αρετή και σοφία είναι πάντοτε επιτυχείς. (Με άλλα λόγια εάν κανείς θέλει να θέλει να είναι ενάρετος τότε δεν μπορεί παρά να θέλει να είναι ενάρετος και άρα – αφού η επιθυμία για αρετή είναι αυτοεκπληρούμενη - να είναι πράγματι ενάρετος). Ο V. Spade ανιχνεύει στο κείμενο του Αυγουστίνου το περίγραμμα ενός επιχειρήματος το συμπέρασμα του οποίου συνεπάγεται μια τέτοια ερμηνεία. Το επιχείρημα είναι το ακόλουθο:

(α) να έχει κανείς αγαθή βούληση = να θέλει να έχει σοφία και αρετή [ορισμός]

(β) να θέλει να έχει σοφία και αρετή = να έχει σοφία και αρετή [γιατί η βούληση είναι αυτοεκπληρούμενη]

(γ) να θέλει (να έχει κανείς αγαθή βούληση) = να θέλει (να θέλει να έχει σοφία και αρετή) [με αντικατάσταση του όρου στην πρώτη παρένθεση χρησιμοποιώντας την ισότητα (α)]

(δ) να θέλει (να θέλει να έχει σοφία και αρετή) = να θέλει (να έχει σοφία και αρετή) [με αντικατάσταση των όρου στην πρώτη παρένθεση χρησιμοποιώντας την ισότητα (β)]

(ε) να θέλει (να έχει κανείς αγαθή βούληση) = να θέλει να έχει σοφία και αρετή [από το (δ) με αντικατάσταση του όρου στην πρώτη παρένθεση χρησιμοποιώντας την ισότητα (α)]

(στ) να θέλει (να έχει κανείς αγαθή βούληση) = να έχει κανείς αγαθή βούληση [με αντικατάσταση όλου του δεύτερου όρου της ισότητας (ε) χρησιμοποιώντας την ισότητα (α)]

Το επιχείρημα φαίνεται να δείχνει ότι – όσον αφορά τουλάχιστον στην αγαθή βούληση – οι πρωτοβάθμιες επιθυμίες είναι ισοδύναμες με επιθυμίες υψηλότερης τάξεως (δηλαδή, κάποιος θέλει.....να θέλει να είναι ενάρετος εάν, και μόνον εάν, θέλει απλά να είναι ενάρετος). Το συμπέρασμα ενδέχεται να επεκταθεί και στην περίπτωση της φαύλης βούλησης υπό την προϋπόθεση ότι ένας άνθρωπος διαθέτει είτε αγαθή είτε φαύλη βούληση. Επιχείρημα: Υποθέστε ότι κάποιος επιθυμεί πρωτοβάθμια να είναι φαύλος (ίσως γιατί αυτό εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά του και του εξασφαλίζει πιο ηδονική ζωή), αλλά έχοντας γνώση των ηθικών επιταγών και κανόνων θα επιθυμούσε να μην επιθυμεί να είναι φαύλος, και επομένως θα επιθυμούσε να θέλει να είναι ενάρετος. Σύμφωνα ωστόσο με το κεντρικό μας επιχείρημα αυτό δεν είναι δυνατόν, γιατί εάν ήθελε να θέλει να είναι ενάρετος τότε θα ήθελε να είναι ενάρετος και δεν θα μπορούσε να ήθελε να είναι φαύλος. Η συναγωγή είναι επομένως άτοπη και θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι ο φαύλος δεν επιθυμεί να μη θέλει να είναι φαύλος. Άρα (υπό την προϋπόθεση ότι κάθε βούληση – πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια – είναι είτε αγαθή είτε φαύλη) αυτός που επιθυμεί να είναι φαύλος επιθυμεί να επιθυμεί να είναι έτσι).

Εάν η ερμηνεία αυτή είναι ορθή, τότε κατά τον Αυγουστίνο δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική διάσπαση της ανθρώπινης βούλησης. Ο άνθρωπος διαθέτει αγαθή βούληση εάν και μόνον εάν το επιθυμεί, και το ίδιο ισχύει για τον άνθρωπο του οποίου η βούληση έχει διαστραφεί από την αμαρτία.

Πώς το συμπέρασμα αυτό εναρμονίζεται με την εμπειρική παρατήρηση ότι συχνά παρατηρούνται βουλευτικές συγκρούσεις. Καταρχήν ο Αυγουστίνος δεν είναι υποχρεωμένος να αρνηθεί ότι καμιά από αυτές τις συγκρούσεις δεν είναι πραγματική (για παράδειγμα η σύγκρουση μεταξύ της επιθυμίας μου να καπνίσω και της επιθυμίας μου να μη θέλω να καπνίσω). Οφείλει μόνο να αρνηθεί ότι υπάρχει πραγματική σύγκρουση μεταξύ θελήσεων να επιτελέσει κανείς πράξεις που επιδέχονται ηθική αποτίμηση και άρα υποχρεούται να πει πως τέτοιες συγκρούσεις είναι μόνο φαινομενικές. Ο φαύλος δεν μπορεί να θέλει να θέλει να μην είναι φαύλος απλά μπορεί να νομίζει ψευδώς ότι έχει αυτή την δευτεροβάθμια επιθυμία.

Η ερμηνεία αυτή ωστόσο αυτή είναι δύσκολο να εναρμονιστεί με άλλες παρατηρήσεις του Αυγουστίνου στις οποίες λέει ότι ο μεταπτωτικός άνθρωπος δεν μπορεί να πράξει το αγαθό μολονότι αντιλαμβάνεται ποιο είναι και επιθυμεί να θέλει να το πράξει (III. 18, 30-32). Οι παρατηρήσεις αυτές κάνουν πιθανή μια άλλη ερμηνεία (Stump) ειδικά εάν εξεταστούν στο φως των όσων ισχυρίστηκε ο Αυγουστίνος στη διαμάχη του με τον Πελάγιο. Κατά τον Αυγουστίνο, ο μεταπτωτικός άνθρωπος χρειάζεται στον ηθικό του αγώνα τη *θεία χάρη* χωρίς την οποία είναι αδύνατον να αποκτήσει αγαθή βούληση. Με δεδομένο ότι η χάρη είναι διαθέσιμη σε όποιον ειλικρινά την ζητήσει, η δευτεροβάθμια επιθυμία για αγαθή πράξη μπορεί - εφόσον είναι γνήσια - αυτόματα να ικανοποιηθεί. Η ερμηνεία αυτή συμφωνεί με την προηγούμενη στη διαπίστωση ότι σε τελική ανάλυση η κατοχή αγαθής βούλησης και η θέληση για αγαθή βούληση είναι ισοδύναμες καταστάσεις πραγμάτων. Διαφέρει ωστόσο στο γεγονός ότι η ισοδυναμία δεν είναι θέμα λογικής αλλά επιτυγχάνεται μόνο με την παρέμβαση της θείας χάριτος. Εάν η παρέμβαση αυτή δεν ήταν διαθέσιμη η βούληση θα παρέμενε για πάντα διασπασμένη.